

Las w obrzędowości harcerskiej

pwd. Wojciech Kostański

Wstęp

Harcerstwo jest to ruch społeczno wychowawczy zarówno dzieci jak i młodzieży. Powstało ponad 100 lat temu w oparciu o skauting, którego twórcą był sir Robert Baden Powell. Najważniejszą, a zarazem podstawową jednostką w harcerstwie jest zastęp, czyli grupa chłopców bądź dziewczynek pod wodzą tzw. zastępowego. Kilka zastępów łączy się w drużyny natomiast te w szczepy bądź hufce. Obrzędowość harcerska to zbiór zwyczajów i obrzędów, które są częścią harcerskiej tradycji oraz świadczące o odrębności od innych. Obrzędy wprowadzają specyficzny nastrój, łączą w pewien sposób daną grupę. Są wyjątkowe oraz bardzo ważne dla danej jednostki. Na każdym poziomie struktury organizacji harcerskiej możemy wyróżnić specyficzne obrzędy zarówno dla zastępów, drużyn jak i szczepów. Na obrzędowość zastępu składa się m.in. porzecz, nazwa zastępu, okrzyk, powitanie, znaczek zastępu, piosenka itp. Do elementów obrzędowości drużyny możemy zaliczyć prócz nazwy, sposób ułożenia stosu ogniska oraz jego rozpalania, szczególne elementy munduru, kronika drużyny. Każda drużyna posiada również specjalne obrzędy związane z przyrzeczeniem harcerskim oraz przyjęciem w swoje szeregi nowych członków.

Puszczalstwo

„O drzewach musi skaut też wiedzieć coś niecoś, mimo że nie są one zwierzętami. Nieraz wypadnie skautowi opisać widzianą okolicę i jeśli zdaje relację, że była ona „gęsto zalesiona”, dla czytelnika raportu może być rzeczą nader ważną dowiedzieć się jakie gatunki drzew składały się na zalesienie” [1].

Jedną z ważnych cech harcerstwa jako ruchu wychowawczego jest stawianie na bliski kontakt z przyrodą. Przebywanie na świeżym powietrzu ma bardzo korzystny wpływ na zdrowie młodych ludzi, a dodatkowy ruch rozładowuje napięcia. Podczas zbiórek młodszy harcerze dowiadują się jak rozpoznawać rośliny w lesie oraz w jaki sposób mogą być one użyteczne czy jako pożywienie, leki czy jako opał. Uczą się także zasad poruszania się z mapą oraz wyznaczania kierunków w terenie. Każdy z harcerzy powinien także umieć zbudować sobie schronienie- szałas na wypadek konieczności spędzenia nocy w lesie.

Las jest także dla harcerzy „drugim domem”, jest to główny cel wycieczek, biwaków oraz obozów. To tu odbywają się najwspanialsze harce oraz przeżywa się przygody. Podczas obozu harcerskiego w rozstawionych w lesie namiotach buduje się z żerdzi łóżka, półki, stoły oraz inne „meble”. W samym obozie powstają również większe konstrukcje takie jak kuchnia, stołówka, namioty sanitarne, pomosty i inne niezbędne do funkcjonowania takiego wyjazdu. Bardzo ważnym elementem takich obozów jest zdobnictwo, które ozdabia i umila „leśny dom”. Przedstawia one przede wszystkim zwierzęta i rośliny wykonane z darów lasu.

Każdy z obozów ma jakiś temat, z którym powiązane są wszystkie zajęcia zwany obrzędowością obozu. Bardzo często związany jest on bezpośrednio z lasem. Harcerze udają Indian tropiących ślady dzikich zwierząt i naśladujących ich głosy, robiących napary z zebranych ziół. Niekiedy udają Bandę Robin Hood’a wykonujących łuki z leszczyny zbierają miód. Czasem są dawnymi ludami słowiańskimi, wykonują narzędzia z drewna, zbierają dary lasu i gotują na ognisku. Zdarza się też, że obrzędowość przyjmuje bardziej survivalowy charakter gdzie las jest tylko tłem. Wtedy głównym tematem zajęć jest sztuka przetrwania czyli jak zbudować szałas albo tratwę, które rośliny nadają się do jedzenia itp.

Nazwy zastępów i drużyn

Powiązanie obrzędowości harcerskiej z lasem jest bardzo naturalne. Można je dostrzec między innymi w nazwach zarówno drużyn jak i zastępów: „Młody las”, „Bukowina”, „Gaj”. Zastępy często wybierają swoje nazwy od drzew i innych roślin. Miana te związane są często z jakąś cechą przypisywaną temu gatunkowi np. zastęp „Dębów” za honor stawia sobie wykazanie swojej siły. Nazwa związana może być też z wydarzeniem z historii tego zastępu. Za przykład można podać historię gdy jeden z zastępów zagapił się i rozbił chatkę pod leszczynami. Następnego dnia wszyscy harcerze mogli się pochwalić okazałą kolekcją kleszczy. Po tym zdarzeniu zastęp zaczął być nazywany „Leszczyny”. I nigdy chatki pod leszczyną już nie rozbił.

Zastępy często przyjmują też miana od zwierząt, podobnie jak to miało miejsce w przypadku drzew związane z jakąś cechą tego zastępu. Zastęp „Nietoperzy” nigdy nie zgubi się w nocy w lesie. W drużynach spotkamy też wilki, rysie, dziki, lisy, puchacze, sowy i wiele innych.

Ognisko

Najbardziej uroczystym i celebrowanym elementem w obrzędowości harcerskiej jest ognisko. Od wieków ogień skupiał ludzi i stwarzał poczucie wspólnoty i tak jest do dziś. Ognisko stwarza wspaniałą okazję do rozmowy oraz dyskusji na trudne tematy. Jest okazją do ważnych wydarzeń w życiu drużyny takich jak przyjęcia nowych w szeregi drużyny lub dopuszczenia do złożenia Przysięgi Harcerskiej już przyjętych. Jest ono ważną częścią życia harcerskiego drużyny, toteż wiąże się z nim wiele zwyczajów, charakterystycznych dla każdego środowiska. Czasami ogniska mają mniej formalną formę tak zwane „śpiewanki” na których harcerze siadają razem w kręgu bawią się i śpiewają.

Pierwszy obrzęd wiąże się z samym ułożeniem stosu ogniskowego. Ognisko układa jedna, wyznaczona osoba- może korzystać z pomocy innych, ale to ona odpowiada za to, żeby ogień się rozpalil. Stos musi być ułożony z darów lasu, tzn. z drewna znalezionego w lesie, kory brzoźowej itp., bez udziału przetworzonego drewna czy tym bardziej papieru albo benzyny. Nigdy nie może być użyte żywe drewno - ognisko układamy z tego, co las nam da, a nie z tego, co mu siłą odbierzemy. Ognisko obrzędowe powinno być zarówno estetyczne jak i łatwe do rozpalenia dlatego też najczęściej przybiera formę studzienki lub piramidki.

Kolejny obrzęd związany jest z samym rozpaleniem ogniska. Wszyscy zachowują milczenie i powagę, a ogień zapala osoba wybrana przez prowadzącego. Powinna je rozpałić za pomocą tylko trzech zapalek. W niektórych drużynach istnieją jeszcze obrzędy związane ze specjalnym podawaniem zapalek albo z dorzucaniem do ognia żagwi z poprzedniego ogniska.

Kiedy pojawi się ogień, prowadzący intonuje obrzędową pieśń takie jak „ Płonie ognisko i szumią knieje” czy „Już rozpałiło się ognisko...”. Dopiero gdy przebrzmieją słowa pieśni rozpoczynających rozpoczynają się inne działania.

Podczas trwania ogniska jedyną osobą, która może dokładać do ognia jest wyznaczony przez prowadzącego ognisko tzw. strażnik ognia. Stara się to robić jak najciszej i niezauważenie by nie przeszkadzać innym uczestnikom. Po zakończeniu jego zadaniem jest zagaszenie oraz zamaskowanie miejsca po ognisku.

Podczas trwania samego ogniska należ również odpowiednio się zachowywać. Przyjęte jest że przestrzeń wokół ognia jest wolna, nie wyciągamy więc nóg, nie leżymy. Nikt przecież nie leży przy wspólnej rozmowie, przy ważnym spotkaniu, a takie w życiu harcerzy jest właśnie ognisko. Uczestnicy nie rozmawiają między sobą, a głosu udziela prowadzący ognisko. Osoby spóźnione przed zajęciem miejsca w kręgu dokładają do ognia gałązkę.

Podobnie jak ognisko rozpoczyna się obrzędowymi piosenkami tak samo je się kończy. I w ciszy rozchodzą się na spoczynek.

Las w piosenkach harcerskich

Związek harcerzy z lasem możemy także zauważyć w piosenkach harcerskich. Bez problemu w śpiewnikach znajdziemy melodie o leśnych tytułach jak np. „Bukowina”, „Sosenka”, „Dym z Jałowca” „Puszcza”, „Wędruj z nami lasami”, „Jaworzyna” oraz wiele innych. W tekstach piosenek także znajdziemy odniesienia do lasu choć by w jednej z najważniejszych piosenek obrzędowych „Płonie ognisko i szumią knieje, drużynowy jest wśród nas [...] A ponad nami wiatr szumny wieje i dębowy huczy las”.

Prawo harcerskie oraz Krzyż Harcerski

Prawo harcerskie jest to zbiór dziesięciu reguł, których muszą przestrzegać harcerze. Złamanie niektórych z nich może skutkować usunięciem z harcerskiego grona. Wśród tych dziesięciu zasad znajduje się jedna mająca związek z przyrodą, a mianowicie punkt 6 „Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać”. Znaczy to, że harcerz powinien dbać o przyrodę, nie niszczyć bezmyślnie drzew, nie zaśmiecać, ale także powinien jej pomagać. Podczas obozów harcerze często wykonują prace na rzecz lasu ustalone z leśniczym. Poznanie dotyczy rozpoznawania gatunków drzew i roślin w tym przede wszystkim tych będących pod ochroną.

Krzyż Harcerski jest najbardziej rozpoznawanym symbolem harcerstwa. Otrzymuje go harcerz bądź harcerka po złożeniu Przymierzenia Harcerskiego. Wzorowany był na podstawie Krzyża Virtuti Militari Przyglądając się bliżej Krzyżowi harcerskiemu możemy dostrzec dwa wieńce. Jeden z nich jest dębowy drugi laurowy. Dąb w symbolice symbolizuje męstwo natomiast laur zwycięstwo.

Podsumowanie

Mówiąc o obrzędowości harcerskiej nie można nie zauważyć związku z lasem i przyrodą. Przejawia się on w symbolice krzyża, prawie harcerskim, nazwach zastępów. Możemy go usłyszeć w piosenkach harcerskich, zobaczyć na obozach, posmakować kosztując posiłek z darów lasu oraz poczuć podczas ogniska. Las jest też bardzo ważnym miejscem dla harcerzy. To tu odbywają się obozy, biwaki oraz przeżywa się największe przygody.

Bibliografia:

- [1] Baden- Powell R, Skauting dla chłopców , Harcerskie Biuro Wydawnicze "Na tropie", Warszawa 1939
- [2] Ognik-Śpiewnik Harcerski, wyd Poczta Harcerska Szczecin II, Szczecin 2000
- [3] Zdjęcia- Wojciech Kostański